

И. С. Байджанов

Хоразм Маъмун академияси ўтмишда ва ҳозир

Хоразм Маъмун академияси ташкил
топганлигининг 1000 йиллигига
боғишланади

**Ибадулла Самандарович Байджанов
Хоразм Маъмун академияси
ўтмишда ва ҳозир. Хоразм
Маъмун академияси
ташкил топганлигининг
1000 йиллигига боғишланади**

*http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=21548336
ISBN 9785448326226*

Аннотация

Ушбу илмий маърифий тўпламга Урганч қурилиш касб-ҳунар коллежида Урганч Давлат Дорилфунуни олимлари билан ҳамкорликда Хоразм Маъмун академияси фаолиятига оид бўлиб ўтган илмий-амалий анжуман материаллари киритилди

Содержание

МУҚАДДАС ДАРГОҲ

8

Конец ознакомительного фрагмента.

17

**Хоразм Маъмун
академияси
ўтмишда ва ҳозир
Хоразм Маъмун
академияси ташкил
топганлигининг
1000 йиллигига
боғишланади
Ибадулла Самандарович
Байджанов**

© Ибадулла Самандарович Байджанов, 2016

© Рустам Ибадуллаевич Самандаров, фотографии, 2016

Редактор Абдулла Сафоев

Корректор Махмуд Ибадуллаевич Самандаров

Корректор Бахром Ибадуллаевич Самандаров

ISBN 978-5-4483-2622-6

Создано в интеллектуальной издательской системе Ridero

Хоразм Маъмун академияси ташкил топганлигининг

1000 йиллигига бағишлаб ўтказилган «Хоразм Маъмун

академияси: ўтмишда ва ҳозирда» мавзусидаги илмий- амалий анжуман материаллари

Хоразм Маъмун академиясининг 1000 йиллигига бағишланади

Хоразм Маъмун академияси илм-маърифат сарчашмаси. Ўзбек халқи доврўғини дунёга танитган муқаддас маскан.

Ушбу илмий маърифий тўпламга Урганч қурилиш касб-хуна́р коллежида Урганч Давлат университети олимлари би-

лан ҳамкорликда Хоразм Маъмун академияси фаолиятига оид бўлиб ўтган илмий-амалий анжуман материаллари кiritилди.

Тўплам тарихчи, қадимшунос, филолог ва биолог олимлар, қишлоқ, сув хўжалиги, меъморчилик, қурилиш мутахассислари ҳамда талабаларга мўлжалланган.

Сўз боши муаллифи ва нашрга тайёрловчи меъморчилик фанлари номзоди

И. С. Байджанов.

Тахрир ҳайъати:

И. С. Байджанов,

Қ. Собиров,

М. Жуманиёзова,

А. Сафоев.

Такризчи: Р. Йўлдошев

Жамоавий тўплам. «Хоразм Маъмун академияси ўтмишда ва ҳозир». Нашрга тайёрловчи И. С. Байджанов.

Тўплам Урганч қурилиш касб-хунар коллежи ҳамда Урганч Давлат университети илмий кенгашлари томонидан муҳокама қилиниб, маъқулланган ва нашр қилиш учун тав-

сия қилинди.

**Хоразм вилоятида содир бўлаётган ижобий
ўзгаришлар, келажагимизнинг пойдеворини
барпо этиш, ҳаётимизни**

**янада обод қилиш йўлидаги асосий
бунёдкорлар**

**мана шу юртнинг захматкаш, қўлни кўрган,
эртанги кунга**

**катта ишонч билан қараб яшаётган халқдир.
Бу ишга**

**ўзининг ҳалол меҳнати билан муносиб ҳисса
қўшаётган**

ҳар бир юртдошимиздир.

Ислом КАРИМОВ

МУҚАДДАС ДАРГОҲ

Сўз боши

Хоразм ноёб маданият, нафис санъат, юксак маърифат, турмушнинг доно фалсафий ва инсонпарварлик ғоялари билан йўғрилган адабиёт ва шеърият маскани, дунёвий илм ўчоқларидан бири эканлиги қувончли воқеадир. Хоразм воҳасининг тарихий-маданий мероси бевосита илм фан, шу билан бирга меъморчилик санъатининг ривожланиши билан чамбарчас боғлиқдир.

Муҳтарам Президентимиз 1997 йил 20 октябрда бутун дунё миқёсида нишонланган қадим Хиванинг 2500 йиллик юбилейига бағишланган тантанали маросимда сўзлаган табрик нутқида илм-фан, маданият, адабиёт ва санъат намоёндалари қатори бетакрор тарихий обидалар, иморатлар бунёдкорлари шаънига ҳам илиқ сўзлар, қимматли фикрлар билдирган эдилар. Юртбошимиз шу анжуманда одамзод тарихидаги илк академия бизнинг заминимизда ташкил топганлигини алоҳида таъкидлаб, уни қайтадан ташкил этиш кўп улуғ иш бўлишини эътироф этган эдилар. Орадан кўп ўтмай 1997 йил 11 ноябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хоразм Маъмун Академиясини қайтадан ташкил этиш тўғрисида»ги Фармони эълон қилинди. Хива шаҳрига кираверишдаги ажойиб тарихий обида-Қўша дарвоза би-

лан ёнма-ён жойлашган салобатли, мухташам бинода мана тўққиз йилки, Хоразм Маъмун Академияси фаолият кўрса-тиб келмоқда.

Мустақиллигимиз шарофати, юртбошимиз ташаббуси, саъй ҳаракатлари билан қайтадан ташкил этилган бу академия республикамиз илм аҳли, айниқса хоразмликлар учун кенг имкониятлар яратди. Ўзбекистонимизнинг илмий салоҳиятини юксалтириш, уни жаҳон илмий ҳамжамиятидаги ўрнини мустаҳкамлаш, минтақаларда илм- фанни янада ривожлантириш, истеъдодли, қобилиятли, элим деб, юртим деб ёниб яшашга қодир фидоий олимларни қўллаб-қувватлаш, миллий урф-одат, кадриятларимизни улуғлаш, Ватанимиз тарихини чуқур ўрганиш, боболаримиздан қолган бой меросни асраб-авайлашда академия фаолияти муҳим аҳамиятга эга бўлмоқда. Хоразм дунё маданий тараққиётига салмоқли улуш қўшган, ўзининг бой тарихи, юксак маънавияти, ноёб обидалари, ҳунарманд- чилиги, деҳқончилиги билан жаҳонга танилиб келаётган мукаддас заминдир. Хоразм ўзбек давлатчилигига асос солинган, дунё халқларининг қўлёзмаси «Авесто» асари яратилган табаррук диёрдир. XII – XIV асрларда элимизга ташриф буюрган араб сайёҳлари Ёқуб Ал Ҳамавий, Ибн Батуталар дунёдаги ҳеч бир ўлкада Хоразмдагидек олийжаноб, маърифатпарвар, ҳунарманд, меҳмондўст элни кўрмадим деб ёзиб қолдирганлар. Дарҳақиқат, дунё илм фанига асос солган буюк сиймолар, донишманд алломалар Хоразм фарзандлари, Хива дилбанд-

лари. Бутун жаҳонда ҳар куни, ҳар соат, ҳар лаҳзада миллионлаб кишилар мурожаат қилиб келаётган-Ал жабр, алгоритм алгебра фанига хоразмлик буюк аллома Муҳаммад Мусо Ал Хоразмий асос солган. Ер шари глобусини бизнинг ватандошимиз Абу Райхон Беруний (Маъмун Академиясининг илк раҳбари) яратган. Атлантика уммони ортида Америка қитъаси борлигини Христофор Колумбдан 500 йил олдин башорат этиб, ҳаттоки унинг харитасини чизиб қолдирган ҳам Абу Райхон Беруний ҳазратлари бўладилар. Мана бу эътирофга эътибор беринг: «Дунёдаги барча қишлоқлар жамланиб, Хоразмнинг биргина Замахшар қишлоғига фидо бўлса арзийди. Чунки бу қишлоқ минг йилларда бир марта келиши мумкин бўлган Маҳмуд аз Замахшарийдек алломани дунёга келтирди». (Ибн Ваххос-Маккаи Мукаррама Амири). Замахшарий элликдан ошиқ нодир асарлар ёзиб қолдирган. Араб грамматикасига асос солган. «Жоруллоҳ» яъни «Худонинг қўшнисини» деб эъзозланган.

Шайх Нажмиддин Кубро, Пахлавон Маҳмуд, Огаҳий, Мунис, Аваз Ўтар, Комил Хоразмий, Саййид Муҳаммад Раҳимхон Соний- Феруз каби буюк сиймолар, ардоқли алломалар шу табарруқ заминда яшаб камол топганлар.

Х аср охирида-1004 йилда ташкил қилинган «Дорул-хикма» Маъмун Академиясида ҳам Шарқнинг кўплаб илм соҳиблари турли фан йўналишлари бўйича қатор изланишлар олиб бориб, ўз фаолиятлари билан жаҳон илм фани ривожига муносиб хисса қўшдилар. Хоразм Маъмун Академия-

си сардори ва раҳномаси Абу Райхон Беруний «Минерология», «Геодезия», «Ҳиндистон» каби бир юз элликдан ошиқ ноёб асарлар ёзиб қолдирди, юқорида таъкидлаганимиздек буюк кашфиётлар яратди. Абу Али Ибн Сино ўзининг қатор асарлари, жумладан, дунёга машҳур «Тиб қонунлари» асарини айна Маъмун Академиясида ишлаб юрган кезлари ёзган. Абу Саҳл Масиҳий, Абулҳайр ибн Хаммор, Абу Абдуллоҳ Илоқий, Ибн Масковайх, Умар Исфакхоний, Абу Абдуллоҳ ибн Иброҳим ан-Нотилий (Ибн Синонинг хоразмлик илк устози), Ибн Ироқ, Журжоний, Муҳаммад ас Саорибий каби ўнлаб етук алломалар Маъмун академиясидаги фаолияти билан жаҳон илм-фани тараққиётига улкан улуш қўша олдилар. Астрономия, кимё, риёзиёт (математика) тарих, фалсафа, табобат фанларини айниқса юқори даражада ўрганиб, бошқаларни ҳам баҳраманд этганлар. Маъмун Академияси алломаларининг яратган асарларидан таралаётган нурафшонлик, ёғду, зиё асрлар ўтсада истиқболга хизмат қилаётганлиги, мамлакат раванқи учун дастуриламал бўлиб қолишидан далолат бериб турибди.

Ўтган қисқа йиллар ичида Хоразм Маъмун Академиясида сезиларли, муайян ишлар амалга оширилди. Академия таркибидаги «Археология, тарих ва фалсафа» бўлимида «Хоразмда қадимги ва ўрта асрлар ўзбек давлатчилиги», «Ўзбек халқининг этник тарихида Хоразм воҳасининг ўрни», «Хоразм вилояти археологик ёдгорликларини тадқиқ қилиш» бўйича илмий изланишлар олиб борилди. Хива хонлигига

асос солиниши, шу даврлардаги ижтимоий, иқтисодий ва-
зиятлар, Хива хонлиги давлатчилигидаги бошқарув тизими,
давлат ҳужжатлари, шу жумладан чет элларда Хива хонлиги-
га оид архив ҳужжатлари, илмий мерос чуқур ўрганилмоқда.
«Биология муаммолари» бўлимида эса «Хоразм воҳаси ту-
проқ-иқлим шароитида истиқболли, серҳосил, касалликлар-
га ва зараркунандаларга чидамли ўсимликлар навларини ўр-
ганиш ва яратиш», «Хоразм вилояти шароитида асосий ора-
лиқ, такрорий экинлар парвариши самарали технологиясини
жорий қилиш», «Маккажўхори уруғчилиги тизимини бар-
по қилиш», «Қуйи Амударё минтақаси тупроқларининг сув-
туз режимини яхшилайдиган коллектор- захкаш тизимлари-
нинг иш режимини бошқариш усуллариини ишлаб чиқиш»
каби муҳим мавзуларда илмий-тадқиқот ишлари олиб бо-
рилди. Академияда фанга нобюджет маблағларни кенг жалб
қилиш, хорижий илмий марказларнинг фаолиятдан кенг
фойдаланиш ва хўжа- лик шартномалари асосида бажарила-
диган ишларга эътибор кучайти- рилмоқда. Кадрлар тайёр-
лаш миллий дастурида олимларимизнинг фаол иштирокини
таъминлаш мақсадида ўқув дастурлари, қўлланмалар ярати-
шда олий ва ўрта таълим тизими билан самарали ҳамкорлик
қилинмоқда. Академия қошида хўжалик ҳисобида фаолият
юритувчи «Доривор ўсимликлар боғи» ва «Планта» илмий
ишлаб чиқариш маркази мавжуд. 26 илмий ходим, шу жум-
ладан 5 фан доктори, 9 фан номзодлари муҳим мавзуларда
илмий тадқиқот ишлари олиб бормоқдалар.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Хоразм Маъмун Академиясининг 1000 йиллигини нишонлаш тўғрисида» қабул қилган қарори бутун элдошларимиз томонидан илиқ кутиб олинди. Шу асосда алоҳида тадбирлар, режалар белгилаб олинган эди. Уларни амалга ошириш тезкорлик, изчиллик, уюшқоқлик ва энг асосийси юқори сифат, юксак дид билан олиб борилди. Урганч аэропортидан то Хивага келгунча катта магистрал йўл таъмирланди. Хоразм Маъмун Академияси биносининг ичкараси ва ташқариси ҳам дунё андозалари асосида тўла таъмирланди. Янги жиҳозлар, ускуналар, ўқув қўлланмалари, кўргазмалар воситалар келтирилди. Энг замонавий компьютерлар олимлар, тадқиқотчилар хизматида. Республикадаги ва академиянинг ўзидаги нашриётларда юбилейга бағишланган китоблар, буклетлар, плакатлар чоп этилди. Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси, Абу Райхон Беруний номидаги Шарқшунослик институти, Урганч Давлат Дорилфунуни, Урганч қурилиш касб-хунар коллежи, Хива педагогик касб-хунар коллежи ҳамда ЮНЕСКО халқаро жамияти билан ҳамкорликда қатор илмий анжуманлар ўтказилди. Дунёнинг 20 дан ортиқ кутубхоналари ва музейларида мавжуд Академия ҳаётига оид ҳужжатлардан нусхалар олинди.

Кенг миқёсда ободонлаштириш, кўкаламзорлаштириш, бунёдкорлик ишлари олиб борилди. Академия биноси билан ёнма-ён аллоmalар хиёбони, амфитеатр барпо этилмоқда. Боғ, гулзорлар яратилди. Фавворалар ўрнатилди. Чи-

ройли панноларда Республикамизнинг мустақиллик йилларидаги ютуқлари, Ўзбекистонимизнинг жаҳонаро нуфузи намоён бўлиб турибди.

Хоразм Маъмун Академияси юбилейи муносабати Хивада «Компьютер технологиялари касб-хунар коллежи» қурилиши жадал олиб борилмоқда.

Қадимий ва ҳамиша навқирон Хива меҳмонларга мунтазир. Ўтмиши шарафли, бугуни саодатли, келажаги абадий шаҳар, миллати- миз фаҳри, Шарқ гавҳари бўлган Хива бағрида яна бир улуг байрам- Хоразм Маъмун Академиясининг 1000 йиллиги тантаналари шукухи қалбларимизни яйратади, дўстлигимизни мустаҳкамлайди, меҳнат ғалабаларига, ижодга ундайди.

Истагимиз-бундан буён ҳам Ўзбекистонимиз довуғини ошириш йўлида ҳормай-толмай фаолият кўрсатиш, мустақиллигимизни мустаҳкамлашга, буюк келажагимизни яратиш ишига муносиб ҳисса қўшиш! Бу борада республикамиздаги нуфузли илм ва касб-хунар даргоҳларидан бири бўлган бизнинг Урганч қурилиш касб-хунар даргоҳимиз ҳам қизғин ва жўшқин фаолиятини изчил давом эттирмоқда. Буюк аждодларимизнинг муносиб ворисларини тайёрлаш учун бутун куч-имконият, тажриба ва билимларимизни ишга соламыз.

Ахил жамоамиз педагоглари, мутахассислари, талабалари чуқур ҳис қиладилар, яхши биладиларки бизнинг бекиёс воҳамиз, гўзал, табаррук, муқаддас юртимиз азалдан ўзи-

нинг бунёдкорлик ишлари намуналари, мухташам иморатлар, иншоотлар, ноёб меъморчилиги билан жаҳон аҳлини лол қолдириб келмоқда. Бу бежиз эмас албатта. Қурилиш ва меъморчилик ривожланиб, юксак чўққиларга чиқиши, оддий иморат ёки иншоот эмас, балки нафис санъат асарига айланлиги аждодларимиз илм-фан сирларини чуқур билганлигидан далолат беради.

2006 йилда инсоният тарихидаги илк илм маскани – Хоразм Маъмун Академиясининг 1000 йиллиги кенг нишонланади. Ана шундай хайрли ишга ўқув юртимиз жамоаси ўзининг муносиб тухфалари билан ўз ҳиссасини қўшмоқда. Юбилей арафасида нашрдан чиққан «Шаҳар мухити ва уни ташкил этиш» номли рисола бу йўлдаги қадамлардан бири бўлган бўлса, 2006 йил 28 апрель куни коллеж педагогик жамоаси ва Урганч Давлат университети билан ҳамкорликда ўтказилган илмий- амалий анжуман материалларини ўзига жамлаган ушбу тўплам ёшларга, олий ва ўрта махсус таълим юртларида таълим олаётган талабаларга ва илм изловчи ҳар бир кишига Ватанимиз бой тарихини ўрганиш ва келгуси авлодларга етказишда амалий аҳамиятга эга бўлиб қолишига ишонч билдираман.

Таниқли олимлар билан бир қаторда эндигина ҳаётга қадам қўяётган ёш талабаларнинг ёзган илмий мақоласи, ишлаган портретлари ҳам ушбу тўпламга киритилгани уларни келгусида буюк аждодларимиз изидан бориб, илм-фан чўққиларини эгаллашларига ёки мукаммал санъат асарлари

ярата оладиган меъморлар, рассомлар бўлиб етишишларига умид уйғотади.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.